

Plot

– HELE HISTORIEN

Dag Solstads
hemmelighet /
Det norske mynt-
eventyret / På
ulovlig pokerklubb

«ET GODT
NYHETSMAGASIN FOR DE
LESEGLADE»
DAGBLADET

«MYNDIG MAGASIN,
LOVER ABSOLUTT GODT»
MORGENBLADET

ADRESSEAVISEN

Slik skapte Norge en drapsmann

Roger var en tikkende bombe.
Hvorfor sviktet vi ham?

02/2011

KR 98,-

METODERAPPORT 2011

**Slik skapte Norge en drapsmann,
reportasje,
Magasinet Plot**

**Av frilansjournalist Thomas Ergo
og redaksjonen i Magasinet Plot**

1. Navn: Thomas Ergo, frilansjournalist og redaksjonen i Magasinet Plot

2. Prosjektnavn: Slik skapte Norge en drapsmann

3. Samlet publisering:

”Slik skapte Norge en drapsmann, reportasje i Magasinet Plot #2, juni 2011

”Bak reportasjen”-dokumentet, i www.magasinetplot.no, juni 2011. Inneholder:

1. Dette er historien – kort om Roger og andre i samme situasjon
2. Refleksjoner rundt presseetikk/publisering
3. Litt om metoden bak reportasjen
4. Rogers liv – en tidslinje
5. De andre involverte – tilsvarende og reaksjoner
 - a) Barneskolelæreren: - Jeg har god samvittighet
 - b) Politijuristen: - Hjelpeapparatet manglet virkemidler
 - c) Fastlegen: - Slike som Roger bør tvinges til behandling
 - d) Hjemkommunens sosialsjef: - Beklagelig at vi ikke fulgte opp
 - e) Haugesund kommune: - Det er faktisk lov å gå til grunne i dette landet
6. Roger er ikke alene – 12 dommer til tvungen omsorg
7. Bilder – et lite utvalg

4. Redaksjon:

Magasinet Plot, Kampensgt. 13, 4024 Stavanger

5. Kontaktinformasjon journalist:

Thomas Ergo, Nymansvn. 175, 4015 Stavanger

6. Ideen

a) Hvordan arbeidet kom i gang

Ideen til reportasjen i Magasinet Plot ble til mens jeg i 2010 arbeidet med et dokumentarprosjekt, hvor jeg gransket rettssikkerheten til mennesker med utviklingshemming. I Dagbladet papir, nett og Magasinet publiserte jeg 45 artikler som gransket situasjonen for utviklingshemmede utsatt for seksuelle overgrep. Underveis ble jeg oppmerksom på flere saker med motsatt fortegn: Den utviklingshemmede var gjerningsmann, dømt for seksuelle overgrep, vold eller drap. Disse sakene var det grunn til å se nærmere på.

b) Sentrale problemstillinger

Hva er årsaken til at et menneske med utviklingshemming, og ute av stand til å forstå konsekvensen av sine handlinger, begår alvorlige forbrytelser? Hvilken rolle har hjelpeapparatet spilt i disse menneskenes liv? Har velferdssamfunnet lagt til rette for at de har kunnet leve mest mulig normale og anstendige liv, uten å være til skade for seg selv eller andre? Hvis ikke, i hvor stor grad har samfunnet bestrebet seg på å yte denne typen omsorg forut for de kriminelle handlingene?

Dette er spørsmål som i liten grad er blitt undersøkt av forskere, det offentlige eller media. Da ideen ble til, var reportasjemagasinet Plot under planlegging, med planlagt oppstart våren 2011. Magasinets ambisjon er å satse på både kritisk og undersøkende journalistikk og

omfattende reportasjer. Vi ønsket å benytte dette konseptet til lage grundig, kritisk og nærgående reportasje om problematikken.

7. Det genuint nye ved funnene

I forbindelse med reportasjen om drapsmannen Roger gjennomførte undertegnede og redaksjonen i Magasinet Plot en undersøkelse av forhistorien til gjerningsmenn som har en så sterk utviklingshemming at de er utilregnelige, og derfor er blitt dømt til tvungen omsorg – for drap, voldtekter, seksuelle overgrep eller vold. Undersøkelsen har gitt ny kunnskap om en liten og forsømt gruppe mennesker i samfunnet:

Funn 1: Sviktet av hjelpeapparatet

Et klart flertall av de domfelte har fått for lite hjelp, omsorg og tilsyn før de begikk de straffbare handlingene. Først etter å ha drept, voldtatt eller fysisk mishandlet andre mennesker fikk de hjelpen og tilsynet de for lengst burde ha hatt.

Funn 2: Kjenninger av politiet

De fleste av de domfelte har vært dømt, etterforsket for straffbare handlinger, vært kjenninger av eller vært i kontakt med politiet i årene før de begikk den alvorlige kriminelle handlingen.

Funn 3: Kjent som en plage for omgivelsene

Et flertall har i årevis vært en plage for seg selv og sine omgivelser – nabolag, familie, hjelpeapparat etc, før de begikk den alvorlige kriminelle handlingen som førte til dom til tvungen omsorg. I noen tilfeller fikk personen diagnosen utviklingshemmet først etter å ha begått den alvorlige kriminelle handlingen.

Funn 4: Slet med psykiske problemer

I en rekke av sakene var den utviklingshemmede psykisk syk, hadde vært innlagt i eller var kjent for psykiatrien forut for den alvorlige kriminelle handlingen.

(Funn 3 og 4 harmonerer med funn gjort av regjeringens Mæland-utvalg i 2008.)

Funn 5: Hvordan Norge skapte en drapsmann

Dypdykket i tilfellet Roger dokumenterer hvordan svikt hos familien, skolen, barnevernet, kriminalomsorgen, politiet, psykiatrien, helsevesenet etc. til sammen førte til at en voksen mann som ikke evnet å forstå konsekvensene av sine handlinger, endte med å slå i hjel et annet menneske. Et slikt fenomen er, etter hva vi kjenner til, ikke tidligere blitt dokumentert, i det minste ikke så inngående som i denne reportasjen.

8. Organisering av arbeidet, metodebruk, kildebruk, kildekritikk, problemer underveis m.v.

a) Innledende om journalistisk metode

Mot slutten av 2010 avtalte jeg med Magasinet Plot å lage en stor reportasje om livet til en utviklingshemmet dømt for en alvorlig forbrytelse. Vi ønsket også å undersøke om det fantes fellestrekk i historiene til denne gruppen straffedømte.

Først kartla jeg så mange straffesaker som mulig, der utviklingshemmede var gjerningsmenn. Dette innebar søk i Lovdatas domsregister, kontakt med domstoler landet rundt, søk i avisarkivet Retriever og samtaler med forsvarsadvokater, fagfolk, politiet og

særorganisasjoner. Jeg leste meg opp på det lille som finnes av fagartikler og offentlige gjennomganger av tematikken.

Deretter besluttet vi å begrense oss til de alvorligste sakene. Dvs. der en utviklingshemmet er vurdert som utilregnelig, og dømt til tvungen omsorg, en særreaksjon som i 2002 erstattet sikringsinstituttet.

I korthet ble historien om Roger fra Strand kommune i Sør-Rogaland valgt, fordi hans forhistorie syntes å ha en rekke trekk typisk for denne kategorien gjerningsmenn. Etter det første intervjuet med Roger i begynnelsen av 2011, samt med forsvarer, familie og hjelpeapparat, laget jeg en grovskisse over hans liv. Det framsto etter hvert som klart at jeg burde gå *hele* livet hans etter sømmene, om jeg skulle komme til bunns i spørsmål som: Hvorfor ble Roger drapsmann, drøyt 30 år gammel. Og hvilket ansvar hadde familien, hjelpeapparatet, samfunnet?

b) Altomfattende dokumentjakt i offentlige arkiver

Det mest spesielle med det metodiske arbeidet bak ”Slik skapte Norge en drapsmann” er den massive innhenting av skriftlig dokumentasjon på Rogers liv. Målet var få innsyn i alt av offentlig tilgjengelig materiale om Roger – å saumfare alt av mapper i alle offentlige etater som hadde vært i berøring med ham gjennom hele hans liv.

Årsaken var opplagt: Grunnet sin utviklingshemming er det store utfordringer knyttet til Rogers troverdighet som kilde. Og: Verken familien eller noen offentlig etat hadde fulgt ham gjennom hele livet. Ingen satt med totalbildet, da jeg møtte ham for første gang på nyåret i 2011.

Jeg fikk fullmakt til innsyn fra Roger, som er myndig - i forståelse og/eller samarbeid med forsvarer, nærmeste familie og hjelpeapparat.

Jeg møtte likevel en viss motstand, og måtte sette både politi og offentlige ledere inn i offentlighetsloven samt relevante paragrafer i påtaleinstruksen og et rundskriv fra Riksadvokaten (Jeg holdt høsten 2011 et foredrag på Presseforbundets åpenhetsting, om hvordan man får innsyn i politiets straffesaker, på grunnlag av mitt arbeid med utviklingshemmedes rettsikkerhet. Se evt. mer om denne metodikken i metoderapporten ”De visste, men tiet”, 2010).

I noen få tilfeller gikk det kun en ukes tid fra jeg begjærte innsyn, til jeg fikk dokumentene i posten. Oftest var det mer tidkrevende og byråkratisk.

Eksempel kildekritikk – politiet:

Hos politiet i Haugesund fikk jeg sitte og bla i dokumentene på stasjonen. Men de holdt tilbake flere mapper med henlagte saker, inntil jeg insisterte på at det måtte være mer. Dette kunne jeg gjøre fordi det ble henvist til disse straffesakene i andre dokumenter og dommer. Etter å ha fått det samlede materialet, og kopiert opp de mest interessante straffesaksdokumentene, ble jeg nektet å ta med meg kopiene ut av stasjonen. Politiet foreslo til slutt å sende dem pr. post til politistasjonen i Stavanger, hvor jeg bor, slik at jeg kunne besøke stasjonen for nærmere gjennomsyn der. Jeg reiste så hjem, mens dokumentene ble sendt pr. post. På stasjonen i Stavanger fikk jeg bunken med kopier utlevert, og tok det med meg ut – uten videre problematisering.

Eksemplet illustrerer den høye graden av usikkerhet og forskjellsbehandling som hersker i politiet når det gjelder offentlighetens rett til innsyn. Og det illustrerer at journalister som vil drive kildekritikk ved hjelp av politiets materiale, må ruste seg med kompetanse om offentlighetsloven – samt med en insisterende utholdenhet.

Eksempel kildekritikk – psykiatrien:

Mens de somatiske avdelingene ved sykehuset i Haugesund utleverte Rogers mappe kjapt, strevde jeg i månedsvis med psykiatrisk blokk. Da jeg purret på vårparten, fikk jeg beskjed om at jeg ikke fikk innsyn. Ledelsen ved psykiatrisk blokk hadde i praksis fått sykehusledelsens støtte i å motarbeidet min rett til innsyn på vegne av Roger. Til slutt sendte de, bak min rygg, dokumentene i en pakke direkte til Roger selv. Min fullmakt fra Roger, og arbeidet med innsynsbegjæringer, skjedde som sagt i forståelse også med støttepersonene rundt ham. Psykiatrien, derimot, varslet ingen rundt Roger – ikke en gang personalet i hans bolig - om at de hadde sendt ham en pakke med beskrivelser av selvmordsforsøk, dramatiske innleggelser og annen elendighet i hans liv. En våken ansatt ved boliginstitusjonen forhindret likevel Roger i å bli sittende alene natta gjennom og bli i sine egne tragedier. Fordi vedkommende godt kjente til mitt prosjekt, ble pakken deretter postet til meg.

Henvendelsen til psykiatrien hadde i første omgang gått via sykehusets kommunikasjonsavdeling, som hadde gitt inntrykk av at innsynet ville bli gitt. Jeg ble aldri orientert om psykiatiledelsene negative holdning, før jeg selv tok kontakt. Igjen tegnes bildet av en etat som ikke kjenner så alt for godt til offentlighetsloven, og som nok evner å stanse en og annen journalist som ikke har tid eller kompetanse til å stå løpet ut.

Eksempel kildekritikk – fengselsvesenet:

Jeg begjærte innsyn i all dokumentasjon fra fengslene Roger hadde oppholdt seg i: Åna fengsel på Jæren og Haugsund fengsel. To nøyaktig like innsynsbegjæringer ga to ulike resultater. Ved Haugesund fengsel ble den elektroniske loggen samt de underliggende og utfyllende hendelsesrapportene utlevert i løpet av noen dager. Ved Åna fengsel brukte administrasjonen mer tid på formalia, og til slutt fikk jeg utlevert kun en sladdet versjon av den elektroniske loggen. Den gir kun til dels intetsigende overskrifter om hendelser den og den datoen. Da jeg jaktet på bekreftelser eller avkreftelser bl.a. på påstått fysisk mishandling av Roger i fengslet, samt beskrivelser av hans psyke og eventuell psykologoppfølging omkring tidspunktet for hans brors dødsfall, var det avgjørende å få innsyn i de detaljerte underlagsrapportene. Igjen måtte en del samtaler om innsynsrett til. Kanskje spilte det også inn at jeg i 2007 ble nektet innsyn i mappen til en annen innsatt, et avslag jeg påklaget til kriminalomsorgen – og da fikk gjennomslag for. Sluttresultatet ble hvertfall fullt innsyn i alle Åna fengsels rapporter om Roger.

Eksempel kildekritikk – kommunen:

Dokumentjakten i Haugesund kommunes arkiver, var en tungvint og kronglete affære. Etter noen ukers venting, fikk jeg et positivt svar. Det var greit nok at jeg måtte til Haugesund for å se Rogers mappe, i og med at det var for tidkrevende å kopiere opp alt. (Det ble likevel til at jeg måtte be om kopi av alt.) Under besøket ba jeg de arkivansvarlige – samt senere også kommunens ledelse - dobbeltsjekke om dette virkelig var alt, for det fantes ikke et papir på Roger fra 90-tallet. De insisterte på at dette var alt.

Jeg visste at det ikke kunne stemme, da Roger måtte ha mottatt i det minste sosialhjelp disse åra. Senere, bare et par uker før deadline, skulle det likevel vise seg å være mer. Da hadde jeg bedt assisterende rådmann sjekke andre mulige arkivsteder, i forbindelse med mitt intervju med ham og diverse ledere i hjelpeapparatet. Jeg ønsket ikke å havne i et ”ingen kommentar”-intervju, fordi kommunen manglet dokumentasjon på sin håndtering av Roger gjennom mesteparten av 90-tallet.

Jeg visste det fantes mer. Grunnen var også at jeg fra andre etater hadde kopier av brev fra Haugesund kommune, som ikke lå i mappa kommunen hadde vist meg.

Så viste det seg til slutt at det fantes ytterligere et arkiv - med både en journal samt en dokumentsamling i NAVs kontorer i Haugesund. Alt var dokumenter fra 90-åra og fram til drapet i 2003.

I tillegg kunne kommunen fortelle at de også hadde et nyere elektronisk arkiv, som jeg til da ikke hadde fått kjennskap til eller innsyn i, trass i min begjæring om innsyn i ALT materiale som fantes om Roger. Her var det bl.a. detaljerte journaler om forsøket på å etablere et hjelpeapparat rundt Roger fra høsten 2002 til våren 2003.

Lærdom:

1. Det er mange rare arkiver i kommunene. Det finnes alltid én mappe til.
2. Man kan aldri mase nok.

Rogers liv – ifølge arkivene: Uten å ha total oversikt, kjenner vi ikke til at man i noen reportasje tidligere har gått opp et ”arkiv-liv” så grundig som dette. Eller som en kommunal leder sa da hun ble intervjuet: Magasinet Plot satt til slutt på langt mer informasjon om én enkelt person enn noen kommune eller offentlig etat i Norge kunne gjøre (p.g.a. taushetsplikten).

Etter flere uker og måneder med innsynsbejæringer og purringer, satt jeg med følgende dokumentasjon:

- Rogers dommer fra rettsapparatet i Rogaland.
- Rogers straffesaker gjennom hele hans liv, fra de henlagte til sakene som munnet ut i tiltale. Inkluderer avhør, politirapporter, anmeldelser, psykiateres observasjoner, fotobevis, krimtekniske rapporter etc.
- Rogers sykehusjournaler fra Rogaland. Flere avdelinger: Legevakta, Medisinsk, Nevrologisk, Psykiatrisk.
- Rogers journaler i Strand kommune, herav barne- og ungdomsskolen og PP-tjenesten.
- Rogers journaler i Rogaland fylkeskommune, herav barnevernet.
- Rogers journal fra Waisenhuset barnehjem, ved Statsarkivet i Rogaland.
- Rogers journaler i Haugesund kommune, herav sosialtjenesten, hjembaserte tjenester, tjenesten for utviklingshemmede og psykiatriske tjenester.
- Rogers journaler ved Åna fengsel og Haugesund fengsel.
- Rogers journaler fra St. Olavs Hospitals avdeling for tvungen omsorg, Trondheim.
- Rogers journaler fra boliginstitusjonen på Østlandet, hvor han har bodd siden drapsdommen.

c) Dokumentanalyse og utarbeiding av tidslinje

Etter utsortering fylte det innsamlede materialet sju ringpermer. For å få en oversikt over de mest sentrale hendelsene i Rogers liv, foretok jeg en dokumentanalyse. De viktigste hendelsene fra hver etat ble sortert etter dato. Deretter ble utdragene fra alle etatene samlet i ett dokument, som talte nærmere 100 sider. Utdragene fra hver etat var skrevet i hver sin skrifttype eller farge, for å kunne skille dem fra hverandre i sluttdokumentet.

Dermed hadde jeg en tidslinje over Rogers liv. Da kunne jeg blant annet se i hvilke år og perioder dramatiske eller avgjørende hendelser klumpet seg sammen. Eller jeg kunne se når han hadde og ikke hadde kontakt med ulike deler av hjelpeapparatet.

Dokumentasjonen avdekket hva slags omsorg han fikk og ikke fikk – både fra det offentlige og sin familie. Mappene fungerte som tids- og øyenvitner, med en kolossal mengde detaljer som til slutt gjorde reportasjen om Rogers liv mulig. Ikke minst ga funnene til slutt dekning for reportasjens tittel.

d) Møter med involverte

Jeg intervjuet eller hadde bakgrunnsamtaler med folk fra nesten alle etatene som har vært i berøring med Roger fra han var født. I enkelte etater måtte jeg samtale med flere ledere og ansatte. Enkelte aktører, som en tidligere leder i Haugesund kommune, nektet først å la seg intervju. Andre forsøkte etter beste evne å skyve ansvaret over på andre enn seg selv. Da jeg

hadde relativt god tid, og kan være relativt bestemt (men vennlig, tror jeg), fikk jeg til slutt gjennomført intervjuer jeg ønsket. Kildekritisk var det avgjørende å gjennomføre disse intervjuene, både som supplement og korreksjon til og bekreftelse av det omfattende skriftlige materialet.

En etisk utfordring lå i det å publisere Rogers relativt oppsiktsvekkende uttalelser til meg ufiltrert, for å portrettere hvordan han er og tenker. Det skjedde i forståelse og tett kontakt med hjelpeapparat, familie og advokat. Kort fortalt var konklusjonen at det ikke ville være skadelig for Roger å publisere reportasjen så åpen og ærlig som den ble. Snarere opplevde han det som en lettelse å for første gang få fortalt sin historie i sin fulle bredde. Historien om Roger er mer enn en historie om et drap.

Eksempel kildekritikk – rykter i mappene: All informasjon om et liv dokumenteres selvsagt ikke i offentlige arkiver. Dokumentene nevnte for eksempel et barn Roger skulle ha blitt far til i en kritisk fase av livet. Var informasjonen basert på hans fantasi? Nei, viste det seg. Da jeg oppsøkte hans tidligere gode/dårlige venn og samboer i Haugesund, og spurte om dette, kunne han bekrefte barnets eksistens. Ja, hvis jeg ville, kunne han godt vise meg fødselsannonsen han i sin tid hadde klippet ut. Den lå fortsatt i en skuff.

Eksempel kildekritikk – anklager om vold:

En spesiell utfordring lå i intervjuet med Rogers far, som bl.a. hadde tilsvarende rett ift. reportasjens omtale av vold mot Roger i barndommen. Volden var dokumentert i bl.a. barnevernets dokumenter. Likevel kan det være problematisk å viderebringe slik informasjon, uten at det foreligger dom. Faren syntes ikke å ha blitt konfrontert med voldspåstandene tidligere. Selv de sakkyndige, som intervjuet faren da Roger var siktet for drapet i 2003, konfronterte ikke faren med voldsanklagene. Kunne reportasjen om Rogers barndom skrives sannferdig, uten klarhet i dette?

Da jeg ringte Rogers far, fikk jeg et relativt oppriktig intervju med ham der og da. I telefonintervjuet bekreftet han – antakelig for første gang – voldsbruk overfor sønnen i barndommen, om enn i noe mer innpakkede termer enn i barneverns- og psykolograpportene. Også andre momenter fra barndommen ble bekreftet. Og noe informasjon ble korrigert etter intervjuet med faren.

Selv om han siden ikke ønsket å snakke mer med meg, hadde uttalelsene stor verdi i forhold til reportasjens etterrettelighet. Å kunne konstatere at volden hadde funnet sted, uten at det ble benektet av den ene parten, var viktig for å kunne tegne et realistisk bilde av Rogers barndom.

Til slutt satt vi altså med en helhetlig historie som verken dommerne under drapssaken, eller de offentlige som hadde hatt å gjøre med Roger underveis i livet, eller hans familie, hadde hatt kjennskap til.

e) Analyse av dommer – og ny kunnskap

Var Roger et enestående eksempel?

Fra 2002-2011 var det felt 19 dommer til tvungen omsorg. Offentligheten visste lite om fellestrekkene ved disse historiene, med unntak av at et offentlig utvalg for noen år siden bl.a. påviste at flere av de domfelte hadde en psykiatrisk forhistorie. Mot slutten av reportasjearbeidet hadde jeg ved hjelp av fagfolk utarbeidet en sjekklister: fem nøkkelspørsmål som tok for seg hjelpeapparatets rolle i de straffedømtes liv. Redaksjonen i Plot - Knut Gjerset Olsen, Jo Moen Bredeveien, Erlend Frafjord - og undertegnede gjennomførte så en omfattende undersøkelse, som nærmer seg forskning: Vi innhentet 12 av de 19 dommene og undersøkte disse opp mot nevnte sjekklister. Der dommene ikke ga fullgode svar, oppsøkte og intervjuet vi muntlige kilder, som advokater, hjelpeverger, politi og sosialarbeidere. Resultatet

av undersøkelsen er ny kunnskap på feltet. Det viktigste funnet er at mange av de utviklingshemmede som i Norge blir dømt for alvorlige forbrytelser, er blitt sviktet av helsevesenet i åra for drapet, voldtekten, voldshandlingen eller brannstiftelsen.

9. Spesielle erfaringer

a) Reportasjens form

Reportasjen ”Slik skapte Norge en drapsmann” kunne neppe vært publisert noe annet sted enn i nyvinningen Magasinet Plot. Reportasjen er på 40 sider. Jeg har arbeidet med tunge dokumentarer siden slutten av 90-tallet, bl.a. i Magasinet i Dagbladet. Men jeg har aldri hatt anledning til å dykke så dypt i et enkeltstående reportasje-prosjekt. Ikke minst er det sjelden jeg får anledning til å arbeide så grundig med reportasjens språk og dramaturgi. Under rekonstruksjonen av Rogers liv har jeg formmessig forsøkt å kombinere undersøkende journalistikk og klassiske intervjuer med noen tjuvlån fra *New Journalism*. Et bevisst formgrep var å veksle mellom den biografiske fortellingen om Roger, med utviklingen i mine stadig mer urovekkende samtaler med ham.

Fotograf Jo Straube fulgte for øvrig Roger gjennom vinteren og våren 2011 – en sterk fotoreportasje i seg selv.

Vi var spent på lesernes reaksjoner. Jeg har aldri tidligere skrevet for en publikasjon med et så lavt opplag. Likevel: Jeg har aldri fått så mange positive tilbakemeldinger fra leserne.

b) Åpenhet om metoder

Magasinet Plot har, antakelig som første medium i Norge, gjort det til et fast innslag å legge ut bakgrunns- og råmateriale fra sine dokumentarer på magasinets webside. Eller som mediekommentator Sven Egil Omdal formulerte det: Magasinet Plot forsøker å vise hvordan pølsene lages. Slik inviterer man til et inngående innsyn i våre redaksjonelle valg, og til kritikk eller anerkjennelse av disse. I tilfellet Roger la vi ut et Bak reportasjen-dokument på hele 41 sider. Det inneholder en metoderapport om hvordan vi arbeidet, samt utdypende intervjuer med flere av dokumentarens aktører. F.eks. får den tidligere sosialsjefen i Strand kommune forklare i detalj hvordan kommunen kunne finne på å sette Roger på Tau-ferga, med en garantilapp for gratis hospits i Stavanger. Og med beskjed om å ikke vende tilbake til sin hjembygd Jørpeland.

Et svært viktig element i dette Bak reportasjen-dokumentet, er selvsagt offentliggjøringen av hele undersøkelsen av dommene til tvungen omsorg. Prinsippet er det samme som når forskning publiseres. Gjennom detaljert publisering av funnene i alle de tolv dommene, blir Plots undersøkelse etterrettelig og gjennomiktig for alle. Den har for øvrig fått solid anerkjennelse fra de fremste fagfolkene på feltet i Norge.

c) Tidsbruk

Jeg påbegynte arbeidet mot slutten av 2010. Reportasjen med tilleggsmateriale ble levert i midten av mai. Innledningsvis arbeidet jeg deltid med kartlegging av saker og henvendelser om innsynsbegjæringer, ved siden av annet arbeid som frilansjournalist. Fra februar arbeidet jeg med dokumentaren på heltid.

Magasinet Plot evner å gi journalistene gode økonomiske rammebetingelser for store dokumentarer. Det bør flere frilansjournalister med dokumentar-ambisjoner merke seg.

Noe dugnadsinnsats måtte det bli, med en så omfattende affære som dette. Men det var definitivt et utrolig givende prosjekt å jobbe med.

8. Konsekvenser

a) Synliggjøring av en forsømt gruppe

Utviklingshemmede generelt, og i særlig grad utviklingshemmede med tunge adferdsproblemer, psykiske problemer og kriminell adferd, har lenge vært usynliggjort i samfunnet og offentligheten. Synliggjøring av og framskaffelsen av ny kunnskap om sistnevnte gruppe forsømte mennesker, representerer noe nytt. Kanskje er det den viktigste konsekvensen av reportasjen i Plot.

b) Offentlig debatt

Reportasjen førte til nyhetsreportasjer, lederartikler og debattinnlegg i aviser som Dagbladet, Stavanger Aftenblad, Jærbladet og Haugesunds Avis. Reportasjen var timet til oppstarten av rettssaken om Kampen-drapet i Stavanger, der blant andre flere lettere utviklingshemmede unge mennesker over en lengre periode mishandlet sin kamerat til døde. Reportasjen i Magasinet Plot fungerte som et bakteppe for å forstå mekanismene bak denne typen tragedier. (Jeg ble bl.a. intervjuet av Aftenbladet som en slags kjenner av feltet.)

c) Debatt i fagmiljøene

Hjelpeapparatets mangel på kompetanse og samhandling om folk med Rogers problematikk, får store negative konsekvenser for enkeltmennesker og samfunnet. Reportasjen har ført til en bred diskusjon i fagmiljøer landet rundt. Dette illustrert ved debattinnlegg, blogger, diskusjoner på nettsider og sosiale medier. Innlegg har kommet fra alt fra St. Olavs Hospitals avdeling for tvungen omsorg og Vernepleierutdanningen ved Diakonhjemmets Høgskole, til Norsk forbund for utviklingshemmede, Samordningsrådet for arbeid for utviklingshemmede, Fellesorganisasjonen og enkeltpersoner engasjert i spørsmålene. Jeg har i tillegg holdt og skal i år holde foredrag om tilfellet Roger på nasjonale fagkonferanser om utviklingshemmedes rettssikkerhet.

d) Kartlegging av risiko-gruppa – forbedring av tjenestetilbudet

Etter reportasjen om Roger igangsatte Helsedirektoratet i oktober et halvannet år langt prosjekt som skal kartlegge utfordringene knyttet til mennesker som ”svever i grenselandet lett utviklingshemming, utviklingsforstyrrelse, psykisk lidelse, straffbare handlinger og barnevern/relasjonstraumer”. Nordlandssykehuset gjennomfører undersøkelsen. Målet er å ”danne grunnlag for utvikling av gode tjenestetilbud” for denne gruppa – i Kommune-Norge, psykiatrien og habiliteringstjenestene.

e) Langsiktige konsekvenser?

”Utviklingshemmede er en gruppe med stor variasjon, og hvordan det er å leve med utviklingshemming er ikke allmennkunnskap. Ergos artikler har klart å skape et engasjement for utviklingshemmedes rettssikkerhet og deres manglende beskyttelse mot overgrep,” skriver fagmiljøets tidsskrift, SOR Rapport, i en fem sider artikkel i desember 2011, om mine reportasje-prosjekter de siste to åra.

Jeg ser på Plot-reportasjen nettopp som ledd i et prosjekt der jeg i 2010 og 2011 har publisert rundt 70 artikler, hovedsakelig i Dagbladets kanaler, om utviklingshemmedes rettssikkerhet. Reportasjeprojektet ”De visste, men tiet” i Dagbladet i 2010, og dels i 2011, utløste en rekke praktiske og politiske tiltak på nasjonale og kommunale nivåer.

I 2011, 20 år etter HVPU-reformen, økte trykket fra flere av de toneangivende mediene i Norge – etter mange år med nærmest fravær av offentlig debatt om utviklingshemmedes rettssikkerhet og levekår.

Samtidig har forskere (som NTNU og Nordlandsforskning) levert nedslående rapporter om samme tema. Interesseorganisasjoner som NFU har drevet intenst lobbyvirksomhet overfor særlig storting, statsråder og departementer.

Dette samlede presset over tid – fra forskere, interesseorganisasjoner og media - har for eksempel medvirket til at stortinget mot slutten av 2011 gikk inn for en gjennomgang av reformen fra 1991. (Ting tar tid: Statens råd for likestilling foreslo dette i 2008. H og FrP tok til orde for det i et intervju med meg i db.no i 2010. Venstre reiste forslaget i april i fjor.)

Kanskje har omfattende, kompetente og nære reportasjer som den om Roger kraft i seg til å bidra til økt forståelse for relativt kompliserte samfunnsforhold?

Uansett årsaksforhold: Den samlede offentlige oppmerksomheten rundt utviklingshemmedes levekår har økt markant de siste to åra. I samme periode ser det ut til å ha blitt viktigere for politikerne i Norge å kunne vise til en politikk for utviklingshemmede.

Thomas Ergo

Stavanger, 12. januar 2012